



Universiteit
Leiden
The Netherlands

**Die biblisch-hebräische Partikel -na im Lichte der antiken
Bibelübersetzungen : unter besonderer Berücksichtigung ihrer
vermuteten Höflichkeitsfunktion**

Juhás, P.

Citation

Juhás, P. (2015, November 24). *Die biblisch-hebräische Partikel -na im Lichte der antiken Bibelübersetzungen : unter besonderer Berücksichtigung ihrer vermuteten Höflichkeitsfunktion*. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/36435>

Version: Corrected Publisher's Version

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/36435>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Cover Page



Universiteit Leiden



The handle <http://hdl.handle.net/1887/36435> holds various files of this Leiden University dissertation.

Author: Juhás, Peter

Title: Die biblisch-hebräische Partikel -na im Lichte der antiken Bibelübersetzungen : unter besonderer Berücksichtigung ihrer vermuteten Höflichkeitsfunktion

Issue Date: 2015-11-2015

Samenvatting

Uit het onderzoekshistorisch overzicht is reeds gebleken dat het partikel **נָ** de onderzoekers bij het interpreteren zodanig parten heeft gespeeld dat het zich aan de pogingen tot beschrijving en classificatie wist te onttrekken. Na het systematisch onderzoek van de drie belangrijkste klassieke bijbelvertalingen (LXX, Pšīttā, Vulgata), zou men dit resultaat met Kohelet eenvoudig met *nihil novum sub sole* kunnen kenschetsen. Wat men namelijk (wellicht) als de gemeenschappelijke noemer van alle drie de vertalingen in de omgang met dit partikel kan vaststellen is dat het in meer of mindere mate in verlegenheid brengt.

Te beginnen met Gen^{LXX} blijkt dat dit boek enerzijds geen typerende vergelijkbare vertaling kent voor het Hebreeuwse **נָ**, anderzijds treft men er op de meeste plaatsen helemaal geen vertaling van aan. Toch was de Griekse vertaler zich bewust van dit partikel. Een duidelijk verband tussen het partikel en de beleefdheidsvorm wordt alleen in 19,18 gelegd, waar hij met *δέομαι* [*κύριε*], „ik smeeik (u) Heer“ vertaalt (vgl. 5.1.2). Gelet op de historische datering van Gen^{LXX} (medio derde eeuw voor Christus) kan dit gegeven van Gen^{LXX} in verband gebracht worden met de late narratieve teksten van het Oude Testament. Daarin, dat wil zeggen in de boeken 1–2 Kronieken, Ezra en Nehemia, kan men een sterk gereduceerd gebruik van het partikel waarnemen. Deze tendens lijkt ook door de Qumranteksten te worden bevestigd, omdat het partikel daarin weliswaar voorkomt, maar het in de meeste gevallen bijbelse manuscripten betreft (vgl. 5.6).

Voorlopig los gezien van de klassieke bijbelvertalingen is de interpretatie van de pragmatische functie van **נָ** sterk van de context afhankelijk. Een eenvoudige rondgang langs de gegevens leert dat zonder enige differentiatie een zuiver monofunctionele duiding van het partikel als geforceerd moet worden beschouwd. Bij toepassing van de karakterisering van de nuancerende partikels (*Abtönungspartikeln*) door Hentschel en Weydt („ze becommentariëren hem [= de zin] als totale uiting vanaf een metaniveau en verankeren hem zo in de context van het spreken“; vgl. 2.1), kan ook **נָ** als nuancerend partikel worden beschouwd. Het commentaar en de verankering in de context van het spreken moeten echter wel worden geconcretiseerd. Als de onderscheiding van verschillende gespreksniveau's (*discourse levels*) in de Klassieke Filologie wordt meebedacht (zie 4.5.3 en 4.5.4), moet daarvan worden uitgegaan dat ook **נָ** op meer niveau's kan worden gebruikt. Het voornaamste terrein is dat van het niveau van

representatief spreken. Daarbij toont het gebruik van het partikel op veel plaatsen (zie de tabellen) neveneffecten op het niveau van interactie. Vandaar dat het partikel primair de functie van beklemtoning heeft, en wel concreet als analogie van het *focalizing* in het Koptisch (zie 4.5.2.). Ofschoon de taalsystemen natuurlijk verschillend zijn, kan men dit Hebreeuwse partikel tot op zekere hoogte analoog aan het genoemde fenomeen in het Koptisch beschrijven. Het Hebreeuwse **נָּ**, waarvan de 'grondbetekenis' (*basic meaning*) met 'aandachtigheid' (en eventueel ook met 'emotionaliteit') verbonden moet worden, respectievelijk het gebruik ervan maakt de aangesprokene/lezer gevoelig om de *focal point(s)* te identificeren respectievelijk de uiting in zijn geheel als aandachtbehoevend te beschouwen. Daarin ligt ook het verschil met de focuspartikels, die nauw verbonden zijn aan het woord waarop ze betrekking hebben. Hoewel **נָּ** normaal gesproken aan de eerste volitive werkwoordsvorm gebonden is, vormt het daarmee niet automatisch een wezenlijke eenheid. Dat blijkt uit de plaatsen waar verschillende werkwoordsvormen gebruikt worden en waar de eerste slechts een inleidende betekenis heeft („kijk“, „sta op“). Dat de voornaamste betekenis van het partikel op het niveau van het representatief spreken te vinden is, wordt ook door die plaatsen onderbouwd, waar een (strategisch bedoelde, zie 1.3 en 1.4) (on)beleefdheid onwaarschijnlijk lijkt. Uit de meeste contexten (hoofdzakelijk van narratieve teksten) blijkt echter de beleefdheidsfunctie als neveneffect op het niveau van de interactie. Het partikel lijkt echter vooral daar op het niveau van de interactie te functioneren, waar het in een beperkte context vaak voorkomt (zie de tabellen en 5.7). Daarbij is niet aan de emfatische functie te denken (zoals bijvoorbeeld Gen. 24, behalve vv. 2 en 12: een richting van spreken met een vergelijkbare inhoud). Veel plaatsen tonen een gebruik van het partikel dat als neveneffect helemaal geen beleefdheid uitdrukt. Dat is het geval waar het partikel in het kader van sarcasme 'subversief' wordt gebruikt en als zodanig een taalkundig uitdrukkingsmiddel wordt van *off-record impoliteness*.

Een klein aantal gegevens (voornamelijk profetische literatuur, zie de tab.) die uitzonderingen lijken, toont dat het partikel ook kan dienen als een interjectie. Ofschoon ook deze plaatsen als beklemtoning kunnen worden geduid en dus geïntegreerd kunnen worden in het boven beschreven model, is hun emotionele lading dermate sterk en tastbaar dat ik de voorkeur geef aan hun betekenis als interjectionele markerings (hoofdzakelijk van ongeduld of ergenis). Misschien kan met behulp van het beschreven 'subversieve gebruik' als tussenfase verklaard worden hoe het partikel dat normaal gesproken beleefdheid als neveneffect sorteert plotseling negatieve gevoelens tot uitdrukking brengt.

De klassieke bijbelvertalers hebben zich met deze semantische uitdaging bezig gehouden. Na de verlegenheid die het Gen^{LXX} gebruik (en dat in de overige Pentateuchboeken) vergezelde, treedt in Rechters^{LXX} een vaste vertalingsequivalent aan de dag en wel in de vorm $\text{נִי} \sim \delta\eta$. Deze vorm domineert ook de vier boeken over de koninkrijksperiode (eerste en tweede boek Samuel en eerste en tweede boek Koningen). Hier is sprake van een voorbeeld van schematische vertaling. Daardoor kan met betrekkelijke zekerheid gezegd worden, op welke plaatsen in de oorspronkelijke tekst de partikels niet voorkwamen. Hoewel de functie van het Griekse partikel niet volledig overeenstemt met die van het Hebreeuwse נִי , lijkt het toch het meest daarmee overeen te komen, omdat het bijzondere aandacht richt op 'the importance and interest of the proposition presented', waarbij $\delta\eta$ verschillende nuances kan weergeven. Behalve in de Psalmen zien de overige vertalers in het Grieks af van schematisch vertalen. Ofschoon $\delta\eta$ het vertalingsequivalent blijft, wordt het slechts sporadisch gebruikt. De Griekse vertalers brengen het Hebreeuwse partikel – afgezien van de bovengenoemde Genesisplaats – alleen nog in Num. 12,13 en 22,16 duidelijk in samenhang met beleefdheid.

De Pšīṭā tendeert er duidelijk en dominant naar om het partikel נִי niet te vertalen (in tegenstelling tot נִיִּן). Als het al vertaald werd dan zeer sporadisch en op sommige plaatsen als logisch partikel (ܐܠܝܢ resp. ܐܠܝܢܐ) of als bijwoord dat de tijd aanduidt (ܐܠܝܢܐ). Als logisch partikel is het echter zo zeldzaam dat men niet mag aannemen dat de Syrische vertalers het Hebreeuwse נִי algemeen op deze wijze begrepen. Alleen in het boek Micha gaat men consequent te werk, omdat het Hebreeuwse partikel op alle vier plaatsen als een logisch partikel is vertaald. Ofschoon alle drie de Syrische partikelen/bijwoorden een met verschillende nuances voorziene relatie tot de tijd tonen, brengt ܐܠܝܢܐ de urgentie van de tijd zoals deze in verschillende samenhangen te bespeuren valt, het beste tot uitdrukking. Op deze wijze neemt het in zulke gevallen een met het Latijnse *nunc* en het Engelse *now* te vergelijken functie over om wat er feitelijk gezegd wordt te benadrukken.

De tendens om het Hebreeuwse partikel helemaal niet te vertalen verbaast des te meer gelet op het feit dat het Klassiek-Syrisch een verwante heeft: ܐܠܝܢܐ , een echt Aramees woord, zoals blijkt uit de attestaties uit Hatra en zijn overeenstemming met de klankwetten in het Aramees (zie excursus 3). Dit treft men echter slechts 15 maal als vertalingsequivalent aan voor נִי (in Judit 12,11 als equivalent voor $\delta\eta$), waarvan 7 maal in het boek Job, dat in dit opzicht een uitzondering vormt. De andere 8 plaatsen treft men verspreid over verscheidene boeken aan. Vanwege de beperkte toepassing van dit partikel

door de Syrische vertaler en het probleem de verschillende plekken onder één noemer te vatten, is de functie ervan niet eenduidig vast te stellen (zie excursus 3). Zeker is dat het weinig tot niets met beleefdheid van doen heeft. Alleen in Gen. 19,2.18, Num. 12,13, Re. 16,28 en wellicht ook 2 Sam. 24,10 leggen de Syrische vertalers een verband tussen beleefdheid en het Hebreeuwse partikel אֲנִי, terwijl zij daarvoor een andere uitdrukkingvorm gebruiken.

Hiëronymus toont maar één betekenis van het partikel, dat hij overeenkomstig vertaalt. In zijn vertaling is de samenhang tussen אֲנִי en beleefdheid het meest eenduidig. Hij geeft immers het partikel met een Latijns verzoekwoord (meestal *obsecro* of *quaeso*) weer. Waarschijnlijk is deze manier van vertalen te danken aan het contact van deze Latijnse kerkvader met de Joodse geleerden (vgl. het citaat uit de Talmoed in 4 en FASSBERG, סוגיות בתחביר המקרא, 73). Aangezien Hiëronymus laat zien dat hij het partikel op één manier verstaat, kon hij het niet overal toepassen. Sommige contexten veroorloven dat niet. Men kan een tendens vaststellen in het gebruik van de Latijnse verzoekuitdrukkingen. Hiëronymus geeft er de voorkeur om ze in die contexten te gebruiken, waarin de spreker zich tot God richt of tot een ander die – in de ogen van de kerkvader – achting verdient. De nadruk ligt echter op het woord 'tendens', omdat zich hierin geen consequent gedrag laat vaststellen. Zijn manier van vertalen laat ook zien dat de Latijnse verbindingswoorden *ergo* e.a. als vertalingsequivalent voor אֲנִי niet voldoen (5.2.5). Hiëronymus ziet slechts de functie op het niveau van de interactie, wat voor hem niet alleen een primair, maar het enige gebruik is.

Terugkerend naar de aanvankelijke vraag die het onderzoek naar beleefdheid en naar het partikel bezighoudt, namelijk of men door het gebruik van het partikel onvermijdelijk beleefd spreekt, kan voor אֲנִי worden vastgesteld dat dit partikel niet automatisch beleefd doet spreken. In het geval van het Syrische ܐܢܝ is dat nog concreter.

Wat de vertaling van het partikel אֲנִי in de moderne Indo-Europese talen betreft moet het volgende voor ogen worden gehouden: waarschijnlijk is een volmaakte één op één vertaling door een equivalent niet mogelijk. De vertalers worden daartoe uitgedaagd om het gebruik van het partikel op de beide gespreksniveaus recht te doen. Daarnaast is er nog de eventueel door het partikel mede veroorzaakte interjectionele markerings. Wil men het partikel daarom in vertaling zichtbaar maken, dan ligt één op vele equivalenten voor de hand. Daar waar de duiding als interjectionele markerings plausibel lijkt, is aan te bevelen om het partikel dan ook met een vergelijkbare interjectie te vertalen. In de contexten

waarin er sprake is van een verzoek, ligt een verzoekuitdrukking in de betreffende taal voor de hand. Natuurlijk wordt aan de functionele complexiteit van het partikel door een dergelijke vertaling niet volledig recht gedaan. In alle andere gevallen zal men op zoek moeten naar een of meer uitdrukkingen, die de emphatische functie van het partikel zo goed mogelijk vermag/vermogen weer te geven. Wel treedt daardoor de complexiteit van het partikel niet volledig in verschijning, maar in het Duits doet dat wel recht aan het partikel *doch*, dat ook in de bijbelvertalingen een verscheidenheid aan nuances kent.